YEREL HALKIN KÜLTÜREL MİRASA YÖNELİK FARKINDALIK DÜZEYİ: DİYARBAKIR İLİ ÖRNEĞİ¹

Fatime BAL²
Doç. Dr. S. Emre DİLEK³

Anahtar Kelimeler	Öz
Diyarbakır Farkındalık Kültürel Miras Yerel Halk Turizm	Çalışmanın amacı, Diyarbakır’da bulunan somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarının turizm amaçlı olarak kullanılmasında yerel halkın farkındalık düzeyini belirleyebilmektir. Bu yönüyle de hem turizm paydaşlarına hem de turizm literatürüne katkı sağlayacak olması bakımından önem arz etmektedir. Araştırma evrenini Diyarbakır merkez ilçelerinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Bu kapsamda nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Kolayda örnekleme yöntemi aracılığıyla ve yüz yüze anket tekniği ile analizlere dahil edilen toplan 200 veriye ulaşılmıştır. Elde edilen veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Pandemi nedeni ile veri sayısı düşük kalsa da, analizler noktasında istatistiki olarak herhangi bir sorunla karşılaşmamıştır. Analiz sonuçlarına göre, araştırmaya katılan yerel halkın demografik özellikleri, Diyarbakır’ın turistik öneme sahip tarihsel ve kültürel yapıları, el sanatları, mutfağı, etkinliklerine dair frekans analizi ve ortalamalarına yer verilirken, Anova testi ile yaş, farklı demografik gruplar arasında kültürel miras unsurlarına yönelik bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Araştırma bulgularına göre Diyarbakır yerel halkının kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinin düşük olduğu; yaş, medeni durum ve gelir grupları arasında farklılıklar bulunduğu söylenebilmektedir.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi	
Gönderim Tarihi: 03.11.2021 Kabul Tarihi: 26.11.2021 Yayın Tarihi: 08.12.2021	

AWARENESS LEVEL OF RESIDENTS ON CULTURAL HERITAGE: THE CASE OF DİYARBAKIR

Keywords	Abstract
Diyarbakır Awareness Cultural Heritage Local People Tourism	The aim of the study is to determine the awareness level of the local people in the use of tangible and intangible cultural heritage elements in Diyarbakır for tourism purposes. In this respect, it is important in terms of contributing to both tourism stakeholders and tourism literature. The population of the research consists of the local people living in the central districts of Diyarbakır. In this context, quantitative research methods were used. A total of 200 data, which were included in the analysis, were reached through the convenience sampling method and the face-to-face survey technique. The obtained data were analyzed with the SPSS program. Although the number of data remained low due to the pandemic, no statistical problems were encountered in the analysis. According to the results of the analysis, the demographic characteristics of the local people participating in the research, the historical and cultural structures of Diyarbakır with touristic importance, the frequency analysis and averages of the handicrafts, cuisine and activities are included, while the Anova test provides a comparison of age and cultural heritage elements among different demographic groups. checked for difference. According to the research findings, the awareness level of the local people of Diyarbakır towards cultural heritage elements is low; It can be said that there are differences between age, marital status and income groups.
Article Info	
Research Article	
Received: 03.11.2021 Accepted: 26.11.2021 Published: 08.12.2021	

¹ Bu makale aynı başlığı taşıyan yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Batman Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, fatime_bal@hotmail.com

³ Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, s.emre.d@hotmail.com

GİRİŞ

Dünya üzerinde tarihsel süreç boyunca pek çok uygarlık yaşamış ve yaşadığı döneme ait pek çok somut ve somut olmayan kültürel unsuru bir sonraki kuşağa aktararak dünyanın kültürel mirasını zenginleştirmişlerdir. Dolayısıyla günümüzde doğal, arkeolojik, sanatsal, toplumsal olmak üzere pek çok açıdan kültürel zenginliklerle dolu bir geçmişin mirasçıları olarak toplumların küresel ölçekte farkındalık düzeyinin yüksek olması, söz konusu zenginliği koruyarak kullanması ve kendinden sonrakilere de ulaştırabilmesi son derece önemlidir. Günümüzde var olan kültürel zenginlikler sadece ait olduğu dönemi değil, bugünü ve geleceği de kapsayacak simgeler olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda günümüzde bu değerlerin nasıl korunacağı ve kendilerine ait kimlikleriyle gelecek nesillere nasıl aktarılacağı konusu önem taşımaktadır. Dünya mirasını oluşturan değerler, 1965 yılında Varşova’da kurulan Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından denetlenmektedir (ICOMOS, 2021). Uluslararası merkezi Paris olan ve çeşitli alanlardan 7500’ü aşkın üyesi bulunan ICOMOS, dünya kültürel mirasını doğal afetlerden, savaşlardan korumak adına çalışmalarda bulunan Uluslararası Mavi Kalkan Komitesi’ne (ICBS) de ortaklık etmektedir (Yerel diplomasi, 2021). Türkiye’de ise kültürel miras unsurlarının korunmasına ilişkin düzenlemeler Cumhuriyetin ilanından sonra başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra sosyo-kültürel ve ekonomik yapıda yaşanan hızlı değişim ve dönüşümler beraberinde kültürel miras unsurlarının da korunması konusundaki hassasiyeti ön plana çıkarmıştır. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarında kültürel miras unsurlarına verilen öneme paralel olarak tutarlı politikalar takip edilememiştir (Karakoç ve Utkuluer-Yıldırım, 2020). 1930’lu yıllardan sonra ise özellikle halkın koruma bilincinin artırılması yönünde çeşitli çabalar ortaya konulmuş ve 1973 yılında Cumhuriyetin ilk koruma yasası 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1973 yılında çıkarılmıştır (Dağıstan-Özdemir, 2005). İlerleyen dönemde uluslararası gelişmelere paralel olarak, Türkiye de “*Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi*” (1985), Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1992) gibi çeşitli uluslararası sözleşmelerde taraf olarak yer almaya başlamıştır (Yılmaz, 2006). Ancak taraf olunan tüm uluslararası sözleşmeler, hukuki süreçler ve çıkarılan yasalar, oluşturulan tüm kurallar kültürel miras unsurlarını koruma konusunda yeterli olamamaktadır. Özellikle yerel halkın tüm bu süreçlerde bir paydaş olarak yer alması ve yerel halkın kültürel miras unsurlarının korunmasındaki farkındalık düzeyinin yüksek olması çıkarılan yasaların ve taraf olunan uluslararası sözleşmelerin uygulanabilirliği açısından son derece önemlidir. Nitekim bu çalışmanın amacı da, Diyarbakır yerel halkının sahip olduğu kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerini belirlemek ve kültürel mirasın korunmasına yönelik algının demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını araştırmaktır. Bu kapsamda kültürel miras ile ilgili kavramlara yer verilerek, Diyarbakır’daki somut ve somut olmayan kültürel unsurlar belirlenmiş ve yerel halkın kültürel miras unsurları ile olan ilişkisi değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın temel çıkış noktası ise insanın yaşadığı yerde turist olamaması ve dolayısıyla kendi kültürel miras değerlerini tanıyamaması düşüncesidir. Başka bir ifadeyle, “*Diyarbakır halkı kendi kültürel zenginliklerinin ne ölçüde farkındadır?*” sorusu araştırmanın temel problemidir. Diyarbakır özelinde böyle bir çalışmanın yürütülmemiş olması ve genel anlamda ulusal alanyazında kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık çalışmalarının sayısının az olması bu çalışmanın gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Çalışmanın sonuçlarının hem teoride hem de pratikte fayda sağlayacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, Diyarbakır’daki karar alıcıların yerel halkın farkındalık düzeyini görerek, buna uygun adımlar atabileceği öngörülmektedir.

1. KÜLTÜREL MİRAS VE TANIMI

Kültürel miras kavramını tanımlayabilmek için kültür ve miras terimlerinin ayrı ayrı etimolojik kökenlerine bakmak gerekmektedir. Kültür terimi Latince ‘cultura’ sözcüğünden gelmektedir. (Gülcan, 2010, s.99-120). Cultura sözcüğünün ise inşa etmek, süslemek, işlemek ve bakmak anlamlarına gelen ‘colere’ fiilden türetildiği ifade edilmektedir (Özlem, 2008). Türk Dil Kurumu’na göre ise eski dilde hars adı verilen günümüzde ise ekin anlamına kültür terimi (TDK, 2021), özetle o topluma ait olan, nesilden nesile aktarılan maddi ve manevi her şey olarak değerlendirilebilir. Coğrafi özellikler, yaşam biçimleri, dil, din gibi pek çok faktör toplumların kültürel özelliklerini farklılaştırmakta ve kültür, toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Dolayısıyla kültür, insanların farklı inanç ve değerleri, yaşayış ve davranış biçimleri, tavrı ve fikirleri ile sanat eserlerinin ve farklı kültürel ürünlerinin tamamını kapsamaktadır. (Ağaoğlu, 2004). Miras terimini ise,

miras özelliği taşıyan tarihi ve dini yerler, olaylar ve varlıklar oluşturmaktadır. (Doğaner, 2003, s.1-14). Bunun için miras kavramı kültürel geleneğin bir parçası olup, geçmişe yönelik unsurların günümüze kadar varlığını sürdürebilmesiyle ortaya çıkan değerlerin toplamı olarak ifade edilmektedir. (Nuryanti, 1996, s.249-260). Kültür ve miras kavramlarından hareketle kültürel miras ise, zamanla genişleyip tarihi eserler dışında insanı, insana ait unsurları kapsayan bir terim olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Bunun sebebi, kültürün insanın yaşadıklarıyla bütünleşip tarihsel süreç içinde insanla şekillenmesidir. Kültürel miras geçmişten günümüze kadar insan yaşantısının bir birikimi olarak ifade edilebilir. (Meydan Uygur ve Baykan, 2007, s.30-49). Bu bağlamda kültürel miras, insanların inşa ettikleri yapıları, sosyal yaşamları, çevre ile uyum sağlama çabaları gibi bütün yaşanmışlıkları içerisinde barındıran ve günümüze kadar ulaşmayı başarmış somut ve somut olmayan unsurların/değerlerin tamamı olarak özetlenebilir. Kültürel miras, var olduğu dönemde toplum ile bütünleşmektedir. Çünkü toplumdaki sanatsal eylemler, törenler, gündelik faaliyetler gibi unsurların izleri kültürel miras öğeleri tarafından yansıtılmaktadır. Öyle ki toplumsal belleğin önemli bir kısmını ifade eden kültürel miras, toplumun kendisiyle ilişki içindedir. Bu yönüyle kültürel miras geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi görmektedir. Dolayısıyla kültürel mirasın tarihsel süreç içerisinde toplumların temellerini oluşturduğu ve bu yönüyle toplumsal inşanın gerçekleştirilmesinde etkili olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Nişancı, 2012).

Kültürel miras, mimari yapılar, kale, sur gibi tarihi unsurlarla birlikte gelenek, görenek, dans, dil, tören, müzik gibi unsurları da ele almaktadır. (Silverman ve Ruggles, 2007, s.3-22). Kültürel miras yaşam deneyimi, toplumsal faaliyetler ile elde edilen bilgileri gelecek kuşaklara iletmesi, toplumsal yapının sağlıklı bir şekilde oluşmasında etkili olmaktadır. Kültürel bir unsurun miras olarak kabul görülebilmesi için toplum tarafından sürekliliğinin sağlanması, korunması ve önemsenmesi gerekmektedir. Ancak bu şekilde toplumsal bir kabullenme ve koruma yoluyla söz konusu unsura miras olma hakkı kazandırılabilir. (Yılmaz ve Üçer, 2004, s.43-47). Böylelikle toplumsal kültürünün farkında olan ve o kültürel unsurları miras olarak içselleştiren bireyler kendi kültürüne aidiyet duygusuyla bağlanır ve sosyal yaşamda da kendini güvende hissederek daha rahat bir yaşam sürebilirler. Bu da bireylerin, hem kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerinin yüksek olması, hem de bu doğrultuda koruma-kullanma dengesini gözetmeleri ile paralellik göstermektedir. Bu bağlamda, gerek somut kültürel unsurların (kiliseler, müzeler, arkeolojik kazı alanları, camiler vb.), gerekse somut olmayan kültürel unsurların (SOKÜM) (gelenek, görenek, müzik, maniler, törenler, el sanatları vb.) bütünsel olarak miras değerini bilmek önemlidir. (Gunn ve Var, 2002). Sonuç olarak kültür ve miras birleşiminden oluşan kültürel miras, ortak bir geçmişin çatısı altında, topluluk üyelerini bir araya getiren ve üyelerin birbirleriyle olan bağlarını güçlendirerek geleceğe yönelik adımlar atmasında katkıda bulunan bir kavram olarak açıklanmaktadır. (Aksoy, 2012). Ayrıca kültürel miras, insanlık tarihinden günümüze kadar oluşan toplumun varoluşunun yaratıcı ifadesi olarak da tanımlanmaktadır (Köroğlu ve ark. 2018, s.98-113).

1.1. Yerel Halk-Kültürel Miras İlişkisi ve Turizm

Kültürel miras, bulunduğu dönemin toplumu ile günümüzdeki toplumların, iktisadi ve coğrafi özelliklerini üzerinde taşımaktadır. İnsana ait birçok özelliği taşıyan kültürel unsurlar, insanlarla birlikte oluşmaktadır. Bu bakımdan kültürel miras unsurlarını korumak sadece yönetim birimlere ait olmayıp yerel halkın görev ve sorumluluğuna da bağlıdır. (Levent, 2011, s.115-132). Kültürel mirası korumak için bu unsurların farkında olmak, bilinçli olmak ve kültürel değerler bakımından eserleri korumak son derece önemlidir. Dolayısıyla kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirlik felsefesi içerisinde yaşatılmasında yerel halk en önemli paydaş konumundadır. Kültürel mirasın sürdürülebilirliğinin sağlanması için ise, yerel halkın kültürel miras konusundaki farkındalığı belirleyici olmaktadır. Yerel halkın kültürel miras unsurlarıyla alakalı farkındalık düzeylerinin geliştirilmesi noktasında, kültürel miras unsurlarının koruma-kullanma dengesi gözetilerek turizm faaliyetleri içerisinde birer çekim unsuru olarak yer alması da farkındalık düzeyini artırabilir (Yılmaz vd., 2004, s.43-47). Öyle ki turizm yalnızca dinlenme, eğlenme, spor ya da iş seyahatlerini değil, aynı zamanda yeni kültürleri, yeni miras unsurlarını tanıma amacıyla gerçekleştirilen seyahatleri de kapsamaktadır. Dolayısıyla turizm somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarını birer çekim unsuru kullanırken, aynı zamanda yerel halka ekonomik fayda sağlayarak, yerel halkın farkındalık düzeyine de katkıda bulunabilmektedir. Eğer bir destinasyon kendi özgün/otantik kültürel özelliklerini ve miras unsurlarını

yitirirse turistik çekicilik azalacağından, yerel halk söz konusu özelliklerini ve miras unsurlarını koruma konusunda daha hassas davranacaktır. Böylelikle hem turizmin sürdürülebilirliği, hem de turizme katkı sağlayan miras unsurlarının ve kültürel değerlerin sürdürülebilir kılınması sağlanabilecektir (Zaei ve Zaei, 2013, s.12-21). Öyle ki kültürel zenginliklerin turistik çekiciliğinin artmasında o destinasyon için ne derece önemli olduğu düşünüldüğünde (Vatan ve Zengin, 2015, s.634-650), kültürel miras unsurlarının korunması da yerel halk için son derece önemlidir. Bu nedenle, o destinasyondaki turizm faaliyetlerinin sürdürülebilirliği yerel halkın koruma bilinci ile paralellik göstermekte ve yerel halk turizm paydaşları içerisinde öncelikli olmaktadır (Genç ve Şengül, 2015, s.218-237). Özetle, yerel halk ile kültürel miras unsurları arasındaki ilişkinin gücü bir ölçüde turizmin geleceğini de belirlemektedir.

2. DİYARBAKIR’IN TARİHİ VE KÜLTÜREL MİRAS UNSURLARINA ETKİSİ

Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin en önemli ve kadim şehirlerinden birisidir. (Tuncer, 2002). İl, Karacadağ’dan Dicle nehrine kadar uzanan bazalt platosunun doğu kesiminde, Dicle vadisinden 160 metre yükseklikte etrafı dağlarla çevrili yatay bir yüzey üzerinde bulunmaktadır (Darkot, 1945; Arslan, 1999; Anonim, 2000). Diyarbakır ilinin güneyinde Mardin tepeleri, kuzeyinde Toros dağları, batısında Karacadağ olup, bir geçiş sahasında yer almaktadır. (Darkot, 1945; Beysanoğlu, 1996). Diyarbakır, güneyinde Mardin, kuzeyinde Elâzığ ve Bingöl, batısında Urfa, Adıyaman ve Malatya, doğusunda ise Siirt ve Muş illeriyle çevrilidir (Beysanoğlu, 1996). Kentin merkez ilçeleri haricinde Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan olmak üzere 13 ilçesi bulunmaktadır (Göyünç, 1999, s.472). Diyarbakır, yazları sıcak ve kurak, kışları ise soğuk ve az yağışlı olup karasal bir iklime sahiptir. (Akbulut, 1998; Anonim, 2000). Bitki örtüsü bakımından zengin olmayan Diyarbakır ili, hayvancılığa elverişli hububat ekimine ve bahçe ziraatına elverişlidir (Darkot, 1945, s.601). Bu özellikleriyle geçmişten günümüze kadar Diyarbakır ili önemini koruyarak, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır.

Diyarbakır ili, tarihsel süreç boyunca bazı değişimlerden ötürü “Amida” adıyla anılmıştır. Bu isimle ilgili farklı rivayetler bulunsa da tam olarak nereden geldiği bilinmemektedir (Göyünç, 1999, s.472). Bazı kaynaklarda “Diyarbakır” adı öncelikle Amida, Erzen, Mardin Silvan şehirleriyle Hasankeyf, Atak, Eğil, Çermik, Siirt, Gölcük gibi otuza yakın kaleyi barındıran bölgeyi ifade etmek için kullanıldığı belirtilirken; İslami dönemden sonra Müslüman Arapların Diyarbakır’a yerleşmesiyle birlikte, iki büyük kabilesinden birinin yerleşim alanını nitelendiren diyar-bekr ismi, Osmanlı döneminde, Diyarbakır merkezinin beylerbeyliğini ifade etmek için kullanılmıştır (Göyünç, 1999). Osmanlı’nın son yıllarına kadar daha çok bir bölge adı olarak kullanılan Diyarbakır, Cumhuriyet dönemi ile birlikte il statüsünde kullanılmaya başlanmıştır. (Arslan, 1999). Diyarbakır ili, Karadeniz’i Mezopotamya’ya, Akdeniz’i Basra Körfezi’ne bağlayan ayrıca Bitlis ve Van Gölü Havzası üzerinden Azerbaycan ve İran’a ulaşan yolların birleştiği kavşak noktaları üzerinde yer alarak tarih boyunca, bölgeleri birbirine bağlayan cazibe noktası haline gelmiştir. (Sevim, 1969; Yılmazçelik, 1995). Şehrin doğu kesiminde “Fiskaya” adlı kayalık Diyarbakır’ın ilk yerleşim yeri olarak ifade edilmektedir. (Beysanoğlu, 1996).

Kültürel kimliğiyle dünyanın en önemli kentlerinden biri sayılan Diyarbakır, eski çağın kültürel evrelerini ve tarihin gelişim sürecini bütün safhalarıyla simgelemektedir. Diyarbakır ve çevresi Anadolu ve Mezopotamya arasında çağlar boyunca geçiş noktası olmuştur. (Kubat, 2001; Anonim, 2005). Yapılan kazılarla, insanlık tarihinin ilklerine tanık olmuş Çayönü ve benzeri yerleşim yerlerinden gelen veriler, Diyarbakır ve çevresindeki yaşam izlerinin Çanak Çömleksiz Neolitik Dönem’ den günümüze kadar sürekliliğini devam ettirdiği ve şehir ilk olarak fiskaya isimli kayalığın üzerinde kurulduğu sanılmaktadır. (Beyoğlu, 1998). Birçok devlet ve yönetimin, toplumun ve dinin kendini yansıtmak ve gücünü göstermek adına inşa edilen yapıtlar Diyarbakır’da bugün hala ayakta kalarak kültürel çeşitlilik ve uygarlık tarihi açısından büyük önem teşkil etmektedir. Diyarbakır ve çevresindeki insanların Paleolitik (Eski Taş Devri) ve Mezolitik (Orta Taş Devri) devirlerde mağaralarda yaşamış olduklarını arkeolojik araştırmalarda tespit edilmiştir. Diyarbakır çevresindeki insanların Mezolitik (Orta Taş Devri) ve Paleolitik (Eski Taş Devri) kültürlerini hala takip ettiklerini araştırmalardan görmek mümkündür. (Bostancı, 1965). Anadolu’nun en eski köy yerleşmelerinden olan Çayönü Tepesi, gelişkin bir köy kültürünü yansıtmayla birlikte zengin buluntularıyla sadece bölgeye özgü olmayıp dünya çapında uygarlık tarihine ışık olmuştur. (Çambel & Braidwood, 1980;

Çambel ve diğerleri 1983; 1985; 1986; 1987; 1988; 1989). Kent uygarlığının temellerinin ilk olarak Çayönü’nde atılarak insanların avcılık toplayıcılıktan, göçebelikten yerleşik köy yaşantısına geçtikleri Neolitik (Yeni Taş Devri) Dönem olarak nitelendirilen yaşam şekli ile birçok ilki bünyesinde barındırmıştır. Ayrıca tarihi M.Ö.11 binlere kadar giden, Bismil ilçesindeki Körtiktepede de bölgenin Çanak Çömleksiz Neolitik (Yeni Taş Devri) Dönemi’ni yansıtmıştır. (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2015).

En erken kuruluş, tarihi bilinmemekle birlikte, şehir merkezinde, Sur içinde yer alan Amida Höyük, Topografik özellikleriyle savunma kolaylığı sağlayan kale işlevli bir yapı görünümündedir. Burası M.Ö. 3000’ler sonrası Hurriler, Asurlular, Hellenler, Selefkoslar, Partlar, Romalılar ve Sasanilerin egemenliği altına girer ve sonrasında İslam kenti kimliği kazanır. Günümüzde de var olan bu yapı, Roma İmparatoru Constantinus tarafından bazı kısımları genişletip onarmasıyla bugün temel olan şeklini almıştır. Yedinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren kente egemen olan medeniyetler, Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Hamdaniler, Büveyoğulları, Mervanoğulları, Büyük Selçuklu ve Şam Selçukluları, İnaloğulları, Nisanoğulları, Hasankeyf Artukluları, Mısır ve Şam Eyyubileri, Anadolu Selçukluları, Akkoyunlar ve Osmanlılardır. (DİSKİ, 2021). Diyarbakır kentinde en fazla tarihi eseri olan ve iz bırakan uygarlıklar, Romalılar, Bizanslılar, Abbasiler, Mervaniler, Selçuklular, Artuklular ve Osmanlılardır. Diyarbakır şehri sadece Roma, Bizans gibi uygarlıklarla değilde Pers, Arap, Müslüman ve Türk devletlerinin zengin tarihi ve kültürel değerlerini ifade eden ortak bir kültür mirası olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. (T.C. Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü, 2021).

Diyarbakır’ın 17. ve 18. yüzyılına ait pek bilgi bulunmamaktadır. (Yılmazçelik, 2000, s.233-287). 1869- 1905 yıllarında Diyarbakır, 41.998 nüfus, 393 karye, dört nahiye ve bir şehir olma özelliğine sahiptir. (İzğöer, 1999). Birinci dünya savaşında Kafkas cephesi için önemli bir merkez haline gelen Diyarbakır ili, 1916 yılında Rus işgalinden korunması için Mustafa Kemal Atatürk Diyarbakır’da kolordu komutanı olarak görevlendirilmiştir. (Akbulut, 1998). Cumhuriyet ilanından sonra il, ilçe, nahiye, kasaba, köy halini alan Diyarbakır, bir il haline gelerek cumhuriyet döneminde de önemini korumuştur. (Sarı, 1996). Diyarbakır, bilim ve kültür merkezi olarak daima önemini korumuştur ve birçok sanat ve fikir insanı yetiştirmiştir. Kültür merkezi olan Diyarbakır, orta çağlardan beri bütün kültürel ve ekonomik etkileri de büyük ölçüde beraberinde günümüze taşımıştır. Diyarbakır, Cumhuriyet döneminde de etkisi olan geleneklerine bağlı bir toplum ve kültür yapısı ile varlığını hala sürdürmektedir. (Anonim, 1991, s.335).

Diyarbakır’da büyük arazi sahibi olan ağalar, zengin zümreler, esnaf ve zanaatkarlardan oluşan orta tabakalı işsiz kesimlerin oluşturduğu üç farklı sınıftan söz etmek mümkündür. (Subaşı, 1991, 29-39). Diyarbakır’ın sosyal yapısında hiyerarşik yapılanmanın mimaride farklı planların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra Diyarbakır, dini ve etnik yönden kozmopolit bir yapıdadır. Diyarbakır, İslam öncesi dönemde Musevilik ve Hristiyanlık dinlerine mensuptur. (Arslan, 1999; Beysanoğlu, 1999). Hristiyanlık dini İslamiyet’in yayılmasıyla önemi pek koruyamazken günümüzde Hristiyanlık dinine bağlı bir azınlığın olduğunu söylemek mümkündür. Dini inançlarını, ibadethanelerinde yaşayan Hristiyanlar kültürlerini korumuştur ve kendi içerisinde Gregoryenler, Ortodokslar, Melkitler, Ortodoks Süryaniler ve Nasturiler şeklinde mezheplere ayrılmıştır. Bu durum, Diyarbakır’ın kültürel ve dinsel çeşitliliğinin olduğunu göstermektedir. (Beysanoğlu, 2003). Diyarbakır çevresine egemen olan Süryani kültürü, İslam öncesi dönemde Silvan ve Eğil’in merkezi durumundaydı. (Arslan, 1999, s.81). Ancak günümüzde Süryanilerin sayısı azalmış, ilçe ve köylerde ise Süryani kesimden çok fazla kimsenin kalmadığı söylenmektedir (Beysanoğlu, 1999, s.362). Bir diğer din olan Yahudilik dini ise eski çağlardan beri Diyarbakır ilinde varlığını sürdürmüştür (Bali, 1999, s.368). Ayrıca İslam öncesi din ve mezheplerin de varlığını hala devam ettirdiği bilinmektedir. Bunlar arasında Kiptilik, Keldanilik, Süryanilik, Katolik, Nasturilik, Ortodoksluk, Şemsilik, Protestanlık (Yılmazçelik, 1999; Tuncer, 1999) ve yezidilik inançları yer almaktadır (Beysanoğlu, 1999, s.391-400). Özetle Diyarbakır, Türk, Kürt, Arap, Acem, Ermeni, Süryani, Rum gibi etnik grupları barından zengin bir çeşitliliği temsil ederek hem kent yapısı bakımından hem de kırsal kesim bakımından heterojen bir yapı olma özelliği taşımaktadır. (Bruinessen, Martin- Boeschoten, Hendrik, aktaran: Güney, 2003).

Diyarbakır ili, hububat depolama, dağıtım ve diğer ticari faaliyetleri ile tarımsal ve ticari açıdan Mezopotamya'nın geçmişten günümüze ne denli gelişmiş olduğunu göstermektedir. (Arslan, 1999, s.81). Diyarbakır geçmişte, ticaret yolları güzergâhından geçen kervanların yanı sıra doğudan Van'ın güneyine doğru Osmanlı topraklarına ulaşan bütün kervanların gümrük vergilerini ödemek zorunda oldukları, gümrük merkezi olma özelliği de taşımaktadır. (Acun, 2001, s.202). Ayrıca uluslararası transit ticaret dışında, bölgeler arası yapılan ticaret gelirlerinin, ekonomiye olan katkısı da büyüktür. (Acun, 2001, s.202). Söz konusu tarım ve ticari faaliyetler ile birlikte Diyarbakır, farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır. Kentteki farklı yaşam biçimleri yerleşim düzenine de etki etmiştir. Örneğin, eski çağlara ait yaşam izlerini siyah bazalt taşlarından yapılmış sur evlerinden anlamak mümkündür.

Diyarbakır, medeniyetlerin tarihi, sanatsal ve kültürel değerlere sahip birçok eseri bünyesinde barındırmaktadır. Bu eserlerin birçoğu günümüzde hala varlığını korumaktadır. Somut ve somut olmayan pek çok kültürel miras unsuruna sahip olan Diyarbakır, geçmişten günümüze kadim bir kent niteliği taşımaktadır. Diyarbakır kalesi ve surlar, Diyarbakır evleri, köprüler, hanlar, mağaralar, antik yerleşimler ve hamamlar gibi somut unsurlar ile el sanatları, mutfak kültürü, edebiyat, geleneksel festivaller, dengbejlilik gibi somut olmayan çok çeşitli kültürel miras unsurları varlığını korumaktadır. Diyarbakır'ın günümüzde hala önemini koruyan somut kültürel miras unsurları arasında, Diyarbakır Surları, Hevsel Bahçeleri, On Gözlü Köprü (Dicle köprüsü), Diyarbakır Hz. Süleyman Camii, Diyarbakır Ulu Cami, Dört Ayaklı Minare (Şeyh Mutahhar), Hasan Paşa Hanı, Sülüklü Han, Hüsrev Paşa Hanı, Mesudiye Medresesi, Ziya Gökalp Müzesi, Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi, Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi, Saint George (Kara Papaz) Kilisesi ilk akla gelenler arasındadır. Bununla birlikte, somut olmayan kültürel miras unsurları arasında maden işçiliği ve el sanatları son derece önemli bir yere sahiptir. Çinicilik, demircilik, tunç işleme, bakırcılık, dokumacılık, süslemecilik, ipekçilik, hattatlık, kuyumculuk gibi çeşitlilik gösteren işleme ve el sanatları Diyarbakır'ın tarihsel süreç içerisindeki kültürel zenginliğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca Diyarbakır'ın köklü bir geçmişe sahip olan kültürel zenginliğini, mutfak kültüründe de görmek mümkündür. Yemeklerde genellikle et ürünlerinin tüketildiğini söylemek mümkündür. (Şengül, Çakır ve Çakır, 2015, s.140-151). Meftune, pıçık, duvaklı pilav, nardanaşı gibi çok sayıda yöresel yemeğe sahip olan Diyarbakır, aynı zamanda düzenlenen geleneksel etkinliklere de sahiptir. Bu etkinlikler arasında Orhan Asena Yerli Oyunlar etkinliği, Karpuz Festivali, Murat Şenliği, Sera Gülane, Nevruz kutlaması gibi çok çeşitli etkinlikler yer almaktadır.

3. YÖNTEM

Bu araştırmanın evrenini Diyarbakır'daki yerel halk oluşturmaktadır. Diyarbakır'ın uygulama alanı olarak seçilmesinin nedeni UNESCO Dünya Miras Geçici Listesinde yer alan kültürel miras unsurlarına sahip olması, önemli bir coğrafya üzerinde yer alıyor olması ve Osmanlı, Bizans, Roma dönemlerine ait kültürel zenginlikleri bünyesinde barındırıyor olmasıdır. Veriler, Mayıs-Kasım 2019'da yedi aylık bir süreç içerisinde 28 Kasım 2019 yılında Diyarbakır merkezinde kolayda örnekleme yöntemi ile yerel halkla yüz yüze görüşülerek anket formu aracılığıyla elde edilmiştir. Veri toplama sürecinin uzamasında pandemi dönemi etkili olmuştur. Pandemi döneminin de etkisiyle analizlerde kullanılabilecek toplam 200 veriye ulaşılmıştır. Anket formu üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Diyarbakır'ın turistik öneme sahip tarihsel ve kültürel yapılarına, el sanatlarına, mutfaklarına ve festivallerine yer verilmiştir. Diyarbakır'ın kültürel miras farkındalığına dair ölçeğe 5'li Likert ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçekler A ve B Grubundan oluşmaktadır. Her iki grup içinde 5'li likert ölçeğinin uygulandığını bunlar A grubu için; “hiç bilmiyorum”, “çok az biliyorum”, “biraz biliyorum”, “iyi biliyorum”, “çok iyi biliyorum” olarak derecelendirilirken; B grubu ise, “hiç gitmedim”, “nadiren giderim”, “bazen giderim”, “sık sık giderim”, “her zaman giderim” şeklinde derecelendirilerek kültürel miras unsurlarına göre ifade edilmiştir. Kısaca, A grubu “bilip-bilmeme”, B grubu ise “gidip-gitmeme/Yeme-yememe/Satın alıp-almama/ Katılım gösterip-göstermeme” şeklinde ele alınmıştır. İkinci bölümde, iki uçlu ifade kullanılmış olup, yerel halkın düşüncelerine yakın olan rakamı yuvarlak içine alarak cevaplamaları istenmiştir. Bu bölümde toplam 20 ifade yer almaktadır. Bunlardan ilk 5 ifade yerel halkın kültürel mirasın gerekli olup olmadığı, önemli olup olmadığı, faydalı olup olmadığı, olumlu olup olmadığı ve heyecan verici olup olmadığı ile alakalı 1'den 5'e kadar rakamlar verilerek derecelendirmesi istenmiştir. Diğer 14 ifade ise, yerel halk ve yerel çevrelerin

kültürel miras unsurları ile alakalı görüşlerini kesinlikle katılmıyorum ve kesinlikle katılıyorum şeklinde 5'li Likert derecelendirilmesi yapılmıştır. Üçüncü bölümde ise ankete katılan yerel halkın demografik (cinsiyet, yaş, medeni durum, memleket, ikamet süresi, yaşama süresi, aylık gelir) özelliklerine dair 7 soru yer almaktadır. Söz konusu ölçek, Karaca-Yılmaz, Şahbudak, Akkuş ve Işkın (2017) tarafından geliştirilen “Kültürel Miras Farkındalığı” ölçeğinin Diyarbakır iline uyarlanmasıyla oluşturulmuştur.

4. BULGULAR

4.1. Araştırmaya Katılan Yerel Halka İlişkin Demografik Bulgular

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgulara bakıldığında katılımcıların cinsiyet dağılımları hemen hemen yarı yarıyadır. Katılımcıların %49,5'i kadın, %50,2'si erkeklerden oluşmaktadır. Yerel halkın yaş dağılımına bakıldığında 18-24 yaş aralığı % 33, 25-34 yaş aralığı % 35, 35-44 yaş aralığı % 17,5, 45-54 yaş aralığı % 9 ve 55 ve üzeri yaş aralığı % 5,5 olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılanların medeni durumuna bakıldığında ise çoğunluğunun (% 61,5) bekar olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin bulgular detaylı olarak Tablo 1'de verilmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	99	49,5
Erkek	101	50,5
Yaş	N	%
18-24	66	33,0
25-34	70	35,0
35-44	35	17,5
45-54	18	9,0
55 ve üzeri	11	5,5
Medeni Durum	N	%
Evli	77	38,5
Bekar	123	61,5
Memleket	N	%
Diyarbakır	200	100,0
İkamet Ettiği Yer	N	%
Diyarbakır merkez	177	88,5
Diyarbakır ilçe	22	11,0
Diyarbakır dışı	1	,5
Kaç Yıldır Diyarbakır'da Yaşıyorsunuz?	N	%
1 yıl veya daha az	1	,5
2-4 yıl	7	3,5
5-7 yıl	2	1,0
8-10 yıl	5	2,5
11 veya daha fazla yıl	185	92,5
Aylık gelir	N	%
600 TL veya daha az	70	35,0
601-1000 TL	15	7,5
1001-1400 TL	18	9,0
1401-1800 TL	10	5,0
1801 veya üzeri TL	87	43,5

4.2. Katılımcıların Tarihi Yapılar, Mutfak Kültürü, El Sanatları ve Festivallere İlişkin Cevapları (A GRUBU)

Diyarbakır'da turistik öneme sahip tarihsel ve kültürel yapılara ilişkin verilen cevaplara bakıldığında, katılımcıların Diyarbakır surlarını %43 ile; Asur Kalesini %28 ile; Hevsel bahçelerini ise %38,5 ile iyi bildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu oranların bu üç kültürel miras unsuru içinde düşük olduğu sonucuna varılabilir. Diğer unsurlara ilişkin yüzdeler Tablo 2'de detaylandırılmaktadır.

Tablo 2: Katılımcıların Tarihi Yapılara İlişkin Bilip-Bilmeme Oranları (A Grubu)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
Değerler	Hiç bilmiyorum	Çok az biliyorum	Biraz biliyorum	İyi biliyorum	Çok iyi biliyorum	Ortalama	Standart Sapma
Hasan Paşa Hanı	1,0	1,5	11,5	32,5	53,5	4,3600	,82083
Diyarbakır Hz. Süleyman Cami	,5	1,5	16,0	29,5	52,5	4,3200	,83130
Diyarbakır Ulu Cami	1,0	2,5	14,0	32,5	50,0	4,2800	,86912
Dicle Köprüsü (On Gözlü Köprü)	1,0	3,5	15,0	30,0	50,5	4,2550	,90780
Sütlüklü Han	1,5	6,0	13,0	32,0	47,5	4,1800	,97589
Diyarbakır Surları	-	4,0	15,0	43,0	38,0	4,1500	,81906
Şeyh Mutahhar (Dört Ayaklı Minare)	3,5	3,0	15,5	33,5	44,5	4,1250	1,01217
Hevsel Bahçeleri	,5	7,5	19,5	38,5	34,0	3,9800	,94022
Kervansaray	3,5	6,0	21,0	34,5	35,0	3,9150	1,05515
Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi	4,5	8,0	16,5	37,0	34,0	3,8800	1,10531
Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi	5,5	10,0	20,0	31,0	33,5	3,7700	1,17644
Diyarbakır Arkeoloji Müzesi	7,5	9,5	17,0	34,5	31,5	3,7300	1,21428
Ziya Gökalp Müzesi	6,5	11,5	19,0	36,5	26,5	3,6500	1,17661
Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı)	12,5	10,0	18,5	28,5	30,5	3,5450	1,34798
Saint Georgi (Kara Papaz) Kilisesi	15,5	11,0	16,5	29,5	27,5	3,4250	1,39791
Diyarbakır Kurşunlu Cami	9,0	17,0	26,0	22,5	25,5	3,3850	1,27865
Asur Kalesi	14,0	14,0	19,0	28,0	25,0	3,3600	1,36371
Diyarbakır Malabadi Köprüsü	12,0	19,5	28,0	18,0	22,5	3,1950	1,31362

Çay Önü Buluntuları	17,0	21,5	30,0	14,5	17,0	2,9300	1,31290
İç Kale Çeşmesi	28,0	25,0	25,0	10,5	11,5	2,5250	1,31071
Ali Paşa Hamamı	27,5	27,0	23,0	13,0	9,5	2,5000	1,27992
Zinciriye (Sincariye) Medresesi	34,0	21,0	22,0	13,5	9,5	2,4350	1,33216
Melek Ahmet Paşa Hamamı	30,5	25,5	23,5	13,0	7,5	2,4150	1,25325
Haburman Köprüsü	34,0	24,5	21,0	11,0	9,5	2,3750	1,30879
Mesudiyye Medresesi	36,0	20,5	25,0	11,0	7,5	2,3350	1,27314
Zinciriye Medresesi Çeşmesi	37,0	22,0	22,5	10,5	8,0	2,3050	1,28461
Muslihüddin Lari Medresesi	38,5	21,5	21,0	11,5	7,5	2,2800	1,28837
Hüsreviye Medresesi	39,5	19,5	21,5	13,0	6,5	2,2750	1,28359
Latifiye Medresesi	40,5	21,5	19,5	11,5	7,0	2,2300	1,28270
Hatun Çeşmesi	41,0	22,5	20,0	9,5	7,0	2,1900	1,26169

Tablo 3’te ise katılımcıların Diyarbakır el sanatlarına yönelik verdikleri cevapların yüzdeleri yer almaktadır. Yine söz konusu tabloda kuyumculuk, bakırcılık gibi önemli el sanatlarına ilişkin katılımcıların ortalama bir bilgi düzeyine sahip olduğunu söylenebilir.

Tablo 3: Katılımcıların El Sanatlarına İlişkin Bilip-Bilmeme Oranları (A Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır El Sanatları	Hiç bilmiyorum	Çok az biliyorum	Biraz biliyorum	İyi biliyorum	Çok iyi biliyorum	Ortalama	Standart Sapma
Kuyumculuk	7,5	15,5	24,0	31,5	21,5	3,4400	1,20151
Bakırcılık	8,0	17,0	26,0	28,5	20,5	3,3650	1,21207
El Dokuma Halıcılık	28,5	25,5	20,5	14,0	11,5	2,5450	1,34051
İpekçilik	26,0	29,0	24,0	12,5	8,5	2,4850	1,23994
İpek Böcekçiliği	32,5	28,5	19,5	11,5	8,0	2,3400	1,26189
Keçecilik	33,5	29,0	20,5	8,5	8,5	2,2950	1,25132
Dokumacılık	29,0	28,5	21,0	13,5	8,0	2,4300	1,25818

Bir diğer tabloda ise katılımcıların Diyarbakır’ın mutfak kültürüne ilişkin verdikleri cevapların frekans analizi yer almaktadır. Bu kısımda, özellikle meftune ve mahlepli Diyarbakır çöğünün iyi bilindiği anlaşılmaktadır. Diğer yemeklerde ise bu oran düşük kalmıştır. Detaylı bilgiler tablo 4’te yer almaktadır.

Tablo 4: Katılımcıların Mutfak Kültürüne İlişkin Bilip-Bilmeme Oranları (A Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır Mutfağı	Hiç bilmiyorum	Çok az biliyorum	Biraz biliyorum	İyi biliyorum	Çok iyi biliyorum	Ortalama	Standart Sapma
Meftune	6,0	3,5	6,0	28,5	56,0	4,2500	1,11522
Mahlepli Diyarbakır Çöğü	9,0	4,5	5,5	25,5	55,5	4,1400	1,26029

Duvaklı Pilav	18,0	14,0	17,5	24,0	26,5	3,2700	1,44831
Pıçık	27,5	16,5	16,0	21,5	18,5	2,8700	1,48801
Nardanaşı	34,0	17,0	14,0	20,0	15,0	2,6500	1,48949

Bir diğer frekans analizi de Diyarbakır’da düzenlenen etkinliklere yönelik gerçekleştirilmiştir. Karpuz festivalinin bilinme oranının ortalamasının aşağısında kalması dikkat çekici bir sonuç olarak görülmektedir. Tablo 5’te diğer etkinliklere yönelik detaylar verilmektedir.

Tablo 5: Katılımcıların Düzenlenen Etkinliklere İlişkin Bilip-Bilmeme Oranları (A Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır’daki Etkinlikler	Hiç bilmiyorum	Çok az biliyorum	Biraz biliyorum	İyi biliyorum	Çok iyi biliyorum	Ortalama	Standart Sapma
Nevruz Kutlaması	6,5	3,5	7,0	28,5	54,5	4,2100	1,14123
Karpuz Festivali	25,5	18,0	26,5	18,5	11,5	2,7250	1,33352
Orhan Asena Yerli Oyunlar Festivali	28,0	24,0	24,0	15,0	9,0	2,5300	1,28740
Sera Gülane	40,0	21,5	19,5	12,5	6,5	2,2400	1,27693
Murat Şenliği	43,5	21,0	20,0	9,5	6,0	2,1350	1,24278

4.3 Katılımcıların Tarihi Yapılar, Mutfak Kültürü, El Sanatları ve Festivallere İlişkin Cevapları (B GRUBU)

Katılımcıların Diyarbakır’daki turistik öneme sahip tarihsel ve kültürel yapılara dair cevaplarına bakıldığında, Diyarbakır surlarına bakıldığında %44,5 ile bazen gittiği; Asur Kalesi’ne % 34,5 ile nadiren gittiği; Hevsel Bahçeleri ’ne ise % 4,5 ile hiç gitmediği anlaşılmaktadır. Diğer kültürel miras alanlarına gidip-gitmeme oranları detaylı olarak Tablo 6’da verilmektedir.

Tablo 6: Katılımcıların Tarihi Yapılara İlişkin Gidip-Gitmeme Oranları (B Grubu)

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
Değerler	Hiç gitmedim	Nadiren giderim	Bazen giderim	Sık sık giderim	Her zaman giderim	Ortalama	Standart Sapma
Hasan Paşa Hanı	2,0	23,0	36,0	19,0	20,0	3,3200	1,09710
Diyarbakır Hz. Süleyman Cami	2,0	23,0	39,0	18,0	18,0	3,2700	1,06902
Diyarbakır Ulu Cami	3,0	25,0	34,0	20,5	17,5	3,2450	1,10503
Sülüklü Han	2,5	28,5	34,0	18,5	16,5	3,1800	1,09710
Dicle Köprüsü (On Gözlü Köprü)	3,5	28,0	34,5	18,5	15,5	3,1450	1,10001
Diyarbakır Surları	1,0	24,5	44,5	20,5	9,5	3,1300	,92595
Şeyh Mutahhar (Dört Ayaklı Minare)	3,5	30,0	36,0	17,5	13,0	3,0650	1,06605
Hevsel Bahçeleri	4,5	30,5	41,0	16,0	8,0	2,9250	,98193
Cahit Sıtkı Tarancı Müze Evi	8,0	34,5	36,0	10,0	11,5	2,8250	1,09562

Kervansaray	7,5	36,0	36,0	11,0	9,5	2,7900	1,05426
Meryem Ana Süryani Kadim Kilisesi	6,5	49,5	22,0	10,5	11,5	2,7100	1,11450
Diyarbakır Arkeoloji Müzesi	12,5	35,0	32,5	10,0	10,0	2,7000	1,12531
Ziya Gökalp Müzesi	10,0	38,5	34,5	7,5	9,5	2,6800	1,06926
Deliller Hanı (Hüsrev Paşa Hanı)	19,5	30,0	30,0	11,5	9,0	2,6050	1,18575
Asur Kalesi	20,5	34,5	29,5	11,5	4,5	2,4600	1,07432
Saint Georgi (Kara Papaz) Kilisesi	18,0	46,0	18,5	9,0	8,5	2,4400	1,14145
Diyarbakır Kurşunlu Cami	23,0	38,5	23,5	8,0	7,0	2,3750	1,13172
Diyarbakır Malabadi Köprüsü	29,0	42,0	17,5	7,5	4,0	2,1550	1,05191
Çay Önü Buluntuları	40,0	37,5	13,5	4,5	4,5	1,9600	1,06020
İç Kale Çeşmesi	42,0	37,5	13,5	2,5	4,5	1,9000	1,02727
Haburman Köprüsü	49,0	37,5	8,0	3,5	1,5	1,8050	1,67961
Zinciriye (Sincariye) Medresesi	47,0	36,0	12,0	1,5	3,5	1,7850	,96093
Ali Paşa Hamamı	49,5	33,5	11,5	1,5	4,0	1,7700	,99096
Melek Ahmet Paşa Hamamı	48,0	36,0	11,0	1,0	4,0	1,7700	,97047
Zinciriye Medresesi Çeşmesi	49,5	35,0	9,0	3,0	3,5	1,7600	,98348
Mesudiyye Medresesi	52,0	32,5	10,5	2,0	3,0	1,7150	,94777
Muslihüddin Lari Medresesi	53,0	32,5	9,5	1,0	4,0	1,7050	,97092
Hatun Çeşmesi	53,5	32,5	8,5	2,0	3,5	1,6950	,96260
Hüsreviye Medresesi	54,0	31,5	10,5	1,0	3,0	1,6750	,92393
Latifiye Medresesi	56,0	31,5	8,5	1,0	3,0	1,6350	,90879

Tablo 7’de ise Diyarbakır’ın ele sanatlarına ilişkin katılımcıların satın alma durumları verilmektedir. Tablodan da anlaşılabacağı gibi, el sanatlarını satın alma davranışı ortalamanın altındadır.

Tablo 7: Katılımcıların El Sanatlarına İlişkin Alıp-Almama Oranları (B Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır El Sanatları	Hiç satın almadım	Nadiren alırım	Bazen alırım	Sık sık alırım	Her zaman alırım	Ortalama	Standart Sapma

Kuyumculuk	14,5	52,5	22,0	6,5	4,5	2,3400	,95864
Bakırcılık	22,5	47,5	19,5	5,5	5,0	2,2300	1,02094
El Dokuması Halıcılık	53,5	33,0	9,0	3,0	1,5	1,6600	,87649
Dokumacılık	55,5	34,5	8,0	1,5	,5	1,5700	,74692
İpekçilik	54,5	37,5	7,0	1,0	-	1,5450	,67099
Keçecilik	60,5	31,0	6,0	2,0	,5	1,5100	,74341
İpek Böcekçiliği	60,0	32,5	6,0	1,0	,5	1,4950	,70174

Mutfak kültürüne ilişkin frekans analizinin yer aldığı tablo 8’de ise mahlepli Diyarbakır çöreğinin ve meftunenin daha çok tüketildiği görülmektedir. Bu durum her iki yemeğin bilinirlik düzeyi ile paralellik göstermektedir. Her iki yemek de hem en çok bilinen hem de en çok tüketilen yemekler olarak dikkat çekmektedir.

Tablo 8: Katılımcıların Mutfak Kültürüne İlişkin Yeme-Yememe Oranları (B Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır Mutfağı	Hiç yemedim	Nadiren yerim	Bazen yerim	Sık sık yerim	Her zaman yerim	Ortalama	Standart Sapma
Mahlepli Diyarbakır Çöreği	10,5	17,0	26,0	18,5	28,0	3,3650	1,33065
Meftune	8,5	17,5	30,5	20,5	23,0	3,3200	1,24311
Duvaklı Pilav	28,0	29,0	26,5	9,0	7,5	2,3900	1,19795
Pıçık	39,0	33,0	18,0	5,5	4,5	2,0350	1,09534
Nardanaşı	46,5	29,0	17,0	3,0	4,5	1,9000	1,07507

Tablo 9, Diyarbakır’da düzenlenen etkinliklere katılım oranlarını göstermektedir. En çok katılım gösterilen etkinlik Nevruz kutlamaları olurken (% 42), diğer etkinliklere katılım oranı son derece düşük kalmaktadır.

Tablo 9: Katılımcıların Etkinliklere İlişkin Katılım Oranları (B Grubu)

Değerler	1	2	3	4	5	6	7
Diyarbakır’daki Etkinlikler	Hiç izlemedim	Nadiren izlerim	Bazen izlerim	Sık sık izlerim	Her zaman izlerim	Ortalama	Standart Sapma
Nevruz Kutlaması	12,0	18,0	28,0	13,0	29,0	3,2900	1,36941
Karpuz Festivali	43,5	36,5	14,5	1,0	4,5	1,8650	1,00590
Orhan Asena Yerli Oyunlar Festivali	47,5	34,0	12,5	2,5	3,5	1,8050	,99090
Sera Gülane	55,0	31,5	8,5	1,0	4,0	1,6750	,96646
Murat Şenliği	59,5	28,0	8,0	1,0	3,5	1,6100	,93931

Genel olarak bakıldığında, Diyarbakır’ın tarihi yapıları, mutfak kültürü, el sanatları ve etkinlikler konusunda hem A grubu olarak ifade edilen “bilip-bilmeme” oranlarının, hem de B grubu olarak adlandırılan “gidip-gitmeme/yeme-yememe/satın alıp-almama/izleme-izlememe” oranlarının bazı kültürel miras unsurları dışında ortalamasının aşağısında kaldığı anlaşılmaktadır. Bu durum, katılımcıların somut ve somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık düzeylerini değerlendirme noktasında fikir verebilmektedir. Frekans analizinde ortaya çıkan sonuçlar, yerel halkın Diyarbakır’ın kültürel mirası konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bu nedenle kültürel miras unsurlarını deneyimleme konusunda da istenilen düzeyde olmadığı sonucunu destekler niteliktedir.

4.3 Güvenirlilik Analizi, Ortalama ve Standart Sapma Tablosu

Tablo 10’da katılımcılara kültürel mirasın korunmasına yönelik 20 ifade yöneltilmiştir. 20 ifadede 14’ü baz alınarak güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bunun nedeni ise diğer 6 ifadenin 5 Likert tipinde olmayışı ve ölçekten bağımsız oluşudur. Söz konusu 6 ifade genel değerlendirmeye yöneliktir. Güvenirlik analizinde elde edilen sonuçlara göre ölçeğin cronbach’s alpha katsayısı .743, ortalaması 47, 7750, Varyans değeri 59,602 ve standart sapması 7, 72026 olarak ortaya çıkmıştır. Cronbach alfa güvenilirlik sayısal değeri ilgili yazında $0 < R^2 < 0.40$ ise güvenilir değil, $0.40 < R^2 < 0.60$ ise düşük güvenilirlikte, $0.60 < R^2 < 0.80$ ise oldukça güvenilir, $0.80 < R^2 < 1.00$ ise yüksek güvenilirlik şeklinde ifade edilip elde edilen veriler sonucunda cronbach’s alpha katsayısının .743 çıkması ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir. (Reha, 2013, s. 848).

Tablo 10: Güvenilirlik İstatistikleri ve Ölçek İstatistikleri

Cronbach's Alpha	Standartlaştırılmış maddelere dayalı Cronbach's Alpha	Sayı		Ortalama	Varyans	Standart Sapma	Sayı
,743	,745	14		47,7750	59,602	7,72026	14

Söz konusu 14 ifadeye yönelik katılımcıların verdikleri cevapların ortalama, yüzde ve standart sapma oranları tablo 11’de verilmektedir. “Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumak için çaba göstereceğim” ifadesinin ortalamasına bakıldığında 4,48 ile en yüksek ortalamaya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bu oran çalışmanın amacı ile paralellik göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Tablo 11: Katılımcıların İfadelere Verdikleri Cevapların Ortalama, Yüzde ve Standart Sapma Oranları

İfadeler	N	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	Ortalama	Standart Sapma
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumak için çaba göstereceğim.	200	2,0	2,5	9,0	18,0	68,5	4,4850	,90769
Diyarbakır’ da yaşamaktan memnunum.	200	2,5	3,5	7,5	18,5	68,0	4,4600	,95549
Diyarbakır, yaşamayı düşündüğüm ilk 5 şehir içerisinde.	200	4,5	2,0	8,5	16,5	68,5	4,4250	1,03012
Diyarbakır, bir şehirden beklentilerim karşılıyor.	200	3,0	5,0	14,0	22,0	56,0	4,2300	1,05958
Kültürel mirası koruyabileceğime dair kendime güvenim var.	200	4,0	1,0	11,0	17,0	67,0	4,4200	1,00431
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumaya çalışacağım.	200	2,5	2,5	12,0	17,5	65,5	4,4100	,96777
Çevremdeki insanlar, kültürel değerleri korumam gerektiğini düşünür.	200	5,5	9,5	30,5	17,5	37,5	3,7200	1,216114
Yakınlarım benden kültürel mirası korumamı bekler	200	7,0	14,5	30,0	15,5	33,0	3,5300	1,27563
Çevremdeki insanlar, kültürel mirası korumam için beni teşvik eder.	200	10,0	18,0	33,5	15,5	23,0	3,2350	1,26800
Kültürel mirası koruma kararı benim kontrolüm dışındadır.	200	14,5	27,0	32,5	8,5	17,5	3,1250	1,27574
Kültürel mirası tamamen korumak bana bağlıdır.	200	19,0	31,5	26,5	6,0	17,0	2,7050	1,31782
Çevremdeki insanlar, kültürel mirası korumaz.	200	50,0	15,5	14,0	7,5	13,0	2,1800	1,44501
Kültürel mirası koruma konusunda	200	65,0	10,0	11,0	5,5	8,5	1,8250	1,31263

toplumsal baskı hissediyorum.								
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumayı düşünmüyorum	200	88,0	3,5	4,0	2,0	2,5	1,2750	,83839

4.4. Faktör Analizi Sonuçları

Toplam 20 ifadeden oluşan ikinci ölçeğe 14 ifade kültürel miras unsurlarını korumaya ilişkin olup, “1: Kesinlikle Katılmıyorum”dan “5: Kesinlikle Katılıyorum”a uzanan 5’li Likert ölçeği şeklinde tasarlanmıştır. Söz konusu ifadelerle yönelik olarak gerçekleştirilen faktör analizinde, “dışsal farkındalık”, “İçsel Farkındalık”, “toplumsal çevre” ve “yaşam memnuniyeti” olarak adlandırılan dört boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu dört boyutlu yapı ise varyansın %69’unu açıklamaktadır. Bununla birlikte, yapılan faktör analizinde (14 madde için) Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) örneklem yeterliliği %81; Bartlett küresellik test değeri 1299,072 olarak hesaplanmıştır ve istatistiki olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır (Bkz. Tablo 12).

Tablo 12: KMO Örneklem Yeterlilik ve Bartlett Küresellik Testi

KMO ve Bartlett ‘in Testi		
Kaiser-Meyer-Olkin Örnekleme Yeterliliğinin Ölçümü.		,811
Bartlett ‘in Küresellik Testi	Yaklaşık. Ki-Kare	1299,072
	Df	78
	Sig.	,000

KMO ve Bartlett Testleri neticesinde Tablo 12’ de görüldüğü gibi ölçeğin faktör analizi için uygun olduğu sonucuna varılmıştır. Sonrasında gerçekleştirilen faktör analizi sonuçlarına göre dörtlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan ilk boyut “Dışsal Farkındalık” boyutudur. Bu boyut altında toplam üç ifade yer almış olup, faktör yükleri incelendiğinde en yüksek faktör yüküne sahip ifadenin “Yakınlarım benden kültürel mirası korumamı bekler” ifadesi olduğu anlaşılmaktadır (0,923). “İçsel Farkındalık” boyutunda ise “Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumak için çaba göstereceğim” (0,841) ifadesi en fazla yük değerine sahip ifade olurken, diğer boyutlarda sırasıyla toplumsal çevre boyutunda “Kültürel mirası koruma kararı benim kontrolüm dışındadır” ifadesi 0,782 ve yaşam memnuniyeti boyutunda “Diyarbakır, bir şehirden beklentilerimi karşılıyor” ifadesi 0,773 faktör yükü değerleri ile sıralanmaktadır (Bkz. Tablo 13).

Tablo 13: Faktör Analizi Sonuçları

Boyutlar ve İfadeler	Eş Kökenlik	Yük	Öz değer	Varyans (%)	Ortalama	Güvenirlilik
Dışsal Farkındalık						
Yakınlarım benden kültürel mirası korumamı bekler.	,831	,923	3,122	22,3	3,49	,920
Çevremdeki insanlar, kültürel değerleri korumam gerektiğini düşünür.	,875	,902				
Çevremdeki insanlar, kültürel mirası korumam için beni teşvik eder.	,823	,895				
İçsel Farkındalık						
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumak için çaba göstereceğim.	,734	,841	4,223	30,1	3,46	,621
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumaya çalışacağım.	,680	,791				
Kültürel mirası	,670	,752				

koruyabileceğime dair kendime güvenim var.						
Bundan sonraki süreçte kültürel mirası korumayı düşünüyorum.	,400	,492				
Kültürel mirası korumak tamamen bana bağlıdır.	,273	,416				
Toplumsal Çevre						
Kültürel mirası koruma kararı benim kontrolüm dışındadır.	,702	,782	1,352	9,65	2,29	,661
Çevremdeki insanlar, kültürel mirası korumaz.	,731	,715				
Kültürel mirası koruma konusunda toplumsal baskı hissediyorum.	,635	,663				
Yaşam Memnuniyeti						
Diyarbakır, bir şehirden beklentilerimi karşılıyor.	,758	,773	,944	6,74	4,37	,895
Diyarbakır’da yaşamaktan memnunum.	,770	,696				
Diyarbakır, yaşamayı düşündüğüm ilk 5 şehir içerisinde.	,760	,642				

Varimax Rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi, Açıklanan Toplam Varyans: %68,86

Kaiser-Meyer-Olkin örneklem yeterliliği: %81; Bartlett küresellik testi: X²: 1299,072, s.d.: 78, p <0.001, Genel ortalama: 3,52; Ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha: .743

Ölçek: Kesinlikle Katılmıyorum 2: Katılmıyorum 3: Ne Katılıyorum Ne De Katılmıyorum 4: Katılıyorum 5: Kesinlikle Katılıyorum

Tablo’ da dört boyutun güvenirlik değerleri (Cronbach Alpha) en düşük 0,621 içsel farkındalık boyutunda ve en yüksek 0,920 dışsal farkındalık boyutunda değişkenlik göstermektedir. Bunun yanı sıra ölçeğin tamamı için Cronbach Alpha değeri ise 0,743 olarak hesaplanmıştır. Tüm bu istatistiki sonuçlar neticesinde, literatürde de belirtildiği gibi ölçeğin güvenilir ve geçerli olduğu söylenebilir (Carmines ve Zeller, 1979; Roberts ve Priest, 2006). Bununla birlikte, ölçeğin ikinci bölümünde yer alan ve faktör analizine dahil edilmeyen altı soruya ilişkin frekans analizi gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda katılımcılara, kültürel mirasın korunması gerekliliği, kültürel mirasın korunmasının önemi, faydası, kültürel mirası korumanın olumlu bir düşünce olup-olmadığı, söz konusu düşüncenin heyecan verici olup-olmadığı, kültürel mirası korumanın zorluğu-kolaylığı ve Diyarbakır’da yaşama konusundaki memnuniyetlerine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Katılımcıların % 93,5’i gerekli olduğunu, % 90’ı önemli olduğunu, % 92’si faydalı olduğunu, yine % 90 düzeyinde kültürel mirası koruma düşüncesinin olumlu olduğunu ve bu düşüncüyü heyecan verici bulduklarını ifade etmişlerdir. Kültürel mirasın korunması noktasında ise katılımcıların yalnızca % 24’ü kendileri için kültürel mirasın korunmasının kolay olduğunu ifade etmişlerdir. Başka bir deyişle, kültürel mirası korumanın Diyarbakır yerel halkı için zor olarak algılandığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların % 86,5’i Diyarbakır’da yaşamaktan duydukları memnuniyeti dile getirmişlerdir.

4.5. Demografik Değişkenlere Göre Ölçeğe Verilen Puanların Farklılık Testi (ANOVA)

Çalışmada son olarak, katılımcıların bazı demografik özellikleri ile ölçeğe verilen puanlara ilişkin Anova testi uygulanmıştır. Öyle ki, Anova Testi ise değişken sayısının ikiden fazla olduğu durumlarda bağımsız değişkenin aritmetik ortalama değerlerinin birbirinden farklı olup olmadığının tespiti için kullanılır (Girden, 1992; Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu bağlamda öncelikle yaş değişkeni noktasında katılımcıların ölçeğe vermiş oldukları puanlara göre faktörler açısından bir farklılık olup olmadığı test edilmiştir. Söz konusu analiz sonuçları tablo 14’de verilmektedir.

Tablo 14: Yaş Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Faktörler	Grup	N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri	Farklılık
Dışsal Farkındalık	1 18-24	66	3,3636	1,07612	,674	
	2 25-34	70	3,4429	1,01633		

	3	35 ve üzeri	64	3,4857	,81787		
İçsel Farkındalık	1	18-24	66	3,4857	1,07612	,921	0,03 * 3>2>1
	2	25-34	70	3,6111	1,01633		
	3	35 ve üzeri	64	3,8182	,81787		
Toplumsal Çevre	1	18-24	66	3,3857	1,07612	,389	
	2	25-34	70	3,4111	1,01633		
	3	35 ve üzeri	64	3,6142	,81787		
Yaşam Memnuniyeti	1	18-24	66	3,3432	1,09521	1,414	0,02* 3>2>1
	2	25-34	70	3,5429	1,03432		
	3	35 ve üzeri	64	3,6857	,90787		

Ölçek 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum *P<0,05

Tablo 14’de görüldüğü gibi, içsel farkındalık ve yaşam memnuniyeti boyutlarında yaş değişkeni açısından istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (P<0,05). Buna göre yaş arttıkça bireyin kültürel miras unsurlarına yönelik içsel farkındalığı da artmaktadır. Bu sonuç, Shimray ve Ramaiah (2019) tarafından ortaya konulan çalışmanın yaş ile kültürel miras farkındalığı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık olmadığı sonucundan ayrılmaktadır. Başka bir deyişle yazarlar yaşın kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık ve söz konusu unsurları koruma noktasında herhangi bir etkinin olmadığı sonucuna varırlarken, bu çalışmada ortaya çıkan sonuç yaş değişkeninin kültürel miras unsurlarını koruma noktasında bir etkisinin olduğu yönündedir. Yine yaşam memnuniyeti boyutunda da yaş değişkeni önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, yaş arttıkça bireylerin yaşam memnuniyeti de artmakta olup, artan memnuniyet düzeyi de kültürel miras unsurlarının korunmasına yardımcı olabilmektedir.

Tek yönlü Anova Testinde dikkate alınan bir başka demografik değişken ise medeni durum olmuştur. Medeni durum değişkeninde kültürel miras koruma ölçeğine ilişkin yalnızca dışsal farkındalık boyutunda istatistiki olarak anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır (Tablo 15).

Tablo 15: Medeni Durum Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Faktörler	Grup	N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri	Farklılık
Dışsal Farkındalık	1 Evli	77	4,5714	,73321	1,709	0,04* 1>2
	2 Bekâr	123	4,3902	1,06843		
İçsel Farkındalık	1 Evli	77	4,4714	,71291	,824	
	2 Bekâr	123	4,2319	1,03421		
Toplumsal Çevre	1 Evli	77	4,3145	,68145	,267	
	2 Bekâr	123	4,2614	1,0567		
Yaşam Memnuniyeti	1 Evli	77	4,1562	,68512	,614	
	2 Bekâr	123	4,1126	,96548		

Ölçek 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum *P<0,05

Tablodan da anlaşılabileceği gibi, katılımcıların evli ya da bekâr olması yalnızca dışsal farkındalık boyutunda anlamlıdır (P<0,05). Bu boyutta ortaya çıkan farklılık, evli olanların bekâr olanlara kıyasla kültürel mirasın korunmasında dışsal farkındalığı daha fazla olduğu görülmüştür. Evli olanların hem ailelerine karşı hem de yakın çevrelerine karşı olan sorumluluklarının daha fazla olması ile açıklanabilir. Eşine, çocuklarına, eş, dost ve akrabalarına yönelik sorumlulukları daha fazla olan evli bireyler, kültürel mirasın korunmasında da çevrelerindeki insanların daha fazla etkisinde kalabilmektedirler. Bu noktada özellikle çocuklarına bilinçli olarak kültürel aktarım sağlayabilmek

adına, bulunduğu kentteki gerek somut gerekse somut olmayan miras unsurlarını bilmenin evli bireyler adına önemli olduğu çıkarımı da yapılabilir.

Son olarak ise katılımcıların aylık gelirlerine göre kültürel mirası koruma ölçeği boyutlarında istatistiki açıdan anlamlı bir fark olup olmadığı test edilmiştir (Tablo 16). Daha sağlıklı bir sonuç alabilmek adına test öncesinde 1800 TL ve altında geliri olanlar tek bir grupta toplanmıştır.

Tablo 16: Gelir Değişkenine Göre Anova Testi Sonuçları

Faktörler	Grup	N	Ort.	Std. Sapma	F Değeri	Farklılık
Dışsal Farkındalık	1	1800 TL ve altı	113	4,4286	,73321	,749
	2	1801 TL ve üstü	87	4,6123	1,06843	
İçsel Farkındalık	1	1800 TL ve altı	113	4,3456	,71291	,912
	2	1801 TL ve üstü	87	4,5784	1,03421	
Toplumsal Çevre	1	1800 TL ve altı	113	4,2456	,68145	,348
	2	1801 TL ve üstü	87	4,4620	1,0567	
Yaşam Memnuniyeti	1	1800 TL ve altı	113	4,0268	,68512	1,023
	2	1801 TL ve üstü	87	4,6754	,96548	

Ölçek 1: Kesinlikle Katılmıyorum, 2: Katılmıyorum, 3: Ne Katılıyorum Ne de Katılmıyorum, 4: Katılıyorum, 5: Kesinlikle Katılıyorum *P<0,05

Tablo’ da gelir düzeyi değişkeninin yaşam memnuniyeti boyutunda istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir (P<0,05). Aylık geliri 1801 TL ve üzerinde olanların diğerlerine göre yaşam memnuniyeti daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, gelir düzeyi daha yüksek olanların diğerlerine oranla yaşadıkları kente yönelik memnuniyet düzeylerinin daha yüksek olduğu ve kültürel miras unsurlarını koruma noktasında söz konusu memnuniyetin getirmiş olduğu bir farkındalık ile hareket ettikleri söylenebilir. Öyle ki gerek rekreasyonel faaliyetler ve turizm faaliyetlerine katılım noktasında, gerekse farkındalık noktasında gelirin önemli bir değişken olduğu literatürde de ifade edilmektedir (Orçanlı, Oktay ve Birgören, 2018; Karadeniz, Sarı ve Kabacık, 2018). Dolayısıyla söz konusu bulgu literatür ile benzeşmektedir. Diğer demografik değişkenlere yönelik (cinsiyet, memleket, ikamet edilen yer vb.) yapılan tek yönlü Anova testlerinde ise istatistiki açıdan anlamlı sonuçlara rastlanmamıştır. Bunun temel nedeni ise grup büyüklüklerinin farklılık testi için yetersiz olmasıdır. Nitekim araştırmanın sınırlılıkları başlığında bu durum ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Kültürel miras unsurların korunması yerel halkın koruma bilinci ile doğru orantılı olduğundan yerel halkın farkındalık düzeyini belirlemek önemlidir. Bu zamana kadar yapılan araştırmalarda yerel halkın kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık düzeyleri çeşitlilik göstermektedir. Diyarbakır’da yerel halkın kültürel miras unsurları konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı ve bu nedenle yeterli düzeyde deneyimlemediği sonucuna ulaşılmıştır. Diyarbakır’daki yerel halkın gelir düzeyi artıkça yaşam memnuniyetinin de arttığı sonucu aslında gelir düzeyinin Diyarbakır’daki kültürel miras unsurlarını deneyimleme konusunda etkili olduğunu göstermektedir. Örneğin yerel halkın el sanatlarını bildiğini ancak gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle çok fazla satın alamadığı bunu kanıtlar niteliktedir. Bununla birlikte, yerel halkın Nevruz kutlaması dışında diğer etkinlikleri pek bilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Yerel halkın farkındalık düzeyinin artması adına yerel yönetimlerin Diyarbakır’ın kültürel miras çekicilikleri konusunda daha fazla tanıtım ya da reklam yapması yerinde olacaktır. Bu durumda yerel halkın kültürel miras unsurlarını korumak adına daha çok çaba göstereceği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen verilere göre, Diyarbakır'daki yerel halkın kültürel miras unsurlarına dair belli bir oranda farkındalığa sahip olduğu, ancak bu oranın ortalamanın altında kaldığı ifade edilebilir. Çünkü tarihi, turistik ve kültürel eserler bakımında zengin olan Diyarbakır ili, bu unsurların pazarlanması ya da tanıtılmasına dair faaliyetler konusunda yetersiz olduğu için yerel halkın bilinçlenme ve farkında olma düzeyini etkileyebilmektedir. Bilinç eksikliği ve farkında olmama durumu kültürel miras unsurların korunmasını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve önemini azaltabilmektedir. Bu nedenle Diyarbakır'daki yerel halkı bilinçlendirmek ve farkındalık düzeyini daha fazla gündemde tutabilmek için tanıtımların yoğunlaştırılması gerekmektedir. Ayrıca kültürel miras unsurlarını koruma bilinci ve farkındalık düzeyi ile alakalı araştırmacılara da görev düşmektedir. Araştırmacılar yerel halkın farkındalık düzeyini daha üst seviyelere taşımak için bu konu ile alakalı çalışmalar ve projeler yapabilir ve yaygınlık sağlayabilirler. Bu tip çalışmalar kültürel miras unsurlarının korunmasına ilişkin farkındalığın artmasına yardımcı olacaktır.

Kültürel mirasın korunmasına yönelik faktör analizinde dikkat çeken noktalardan birisi, yerel halkın orada yaşama süresi arttıkça içsel farkındalığın da artmasıdır. Bu durum genç kuşakta yer alan bireylere yönelik kültürel miras unsurları kapsamında eğitimlerin verilmesini zorunlu kılmaktadır. Böylece genç kuşağın farkındalık düzeyi artırılabilir. Bir diğer dikkat çeken sonuç da gelir arttıkça kültürel miras unsurlarına ilişkin farkındalık düzeyinin de artıyor olmasıdır. Dolayısıyla alt gelir grubundaki kişilere yönelik yerel yönetimlerce sosyal turizm kapsamında kültürel miras alanlarına ücretsiz turlar düzenlenebilir. Araştırma bulgularından yola çıkılarak Diyarbakır yerel halkının hem somut hem de somut olmayan kültürel miras unsurlarına yönelik farkındalık ve deneyimlerini artırmak için daha kapsamlı öneriler de geliştirilebilir:

- Tarihsel süreçte pek çok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Diyarbakır kültürel zenginlik noktasında çok fazla çeşitliliğe sahip bir kenttir. Dolayısıyla geçmişten günümüze birçok somut ve somut olmayan kültürel değer günümüze kadar ulaşabilmiştir. Bu bağlamda başta turizm haftası olmak üzere tüm yıl boyunca Vaililik bünyesinde etkinlikler düzenlenerek yerel halkın katılımı sağlanabilir ve deneyimi artırılabilir.
- Kısa ve orta vadede yerel halkın farkındalığını artırmak adına seminerler, bilgilendirme toplantıları, paneller, konferanslar, tanıtım gezileri ve proje yarışmaları düzenlenebilir. Nitekim Karaca-Yılmaz vd. (2017) de benzer bir öneriyi yapmış oldukları çalışmada Sivas ili için dile getirmektedirler.
- Eğitim kurumlarında turizm ve kültürel miras ilişkisini dair verilecek dersler, farkındalığın erken zamanda ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır. Böylelikle bireylerin erken yaşlardan itibaren kendi coğrafyasına ve kendi kültürel zenginliklerine sahip çıkma düzeyleri artarak aidiyet duygusu da gelişecektir. Öyle ki Timothy (2021) de yaşın kültürel mirasa yönelik farkındalık düzeyinde önemli bir belirleyici olduğunu ifade etmektedir.
- Kültür turizminin de ekonomik faydaları konusunda akademik çalışmalar artırılmalıdır. Böylelikle Diyarbakır yerel halkının kültür turizminin önemini içselleştirmesi daha kolay olacak ve kültürel değerleri daha fazla sahiplenebilecektir.
- Kültürel miras unsurlarının tanıtımı ve pazarlanmasında dizi ve film turizminden de yararlanılabilir. Öyle ki Şahbaz ve Kılıçlar (2009) dizi ve filmlerin destinasyon imajına olumlu katkı sunduğunu ve özellikle ziyaret etme niyeti üzerinde ciddi katkısının olduğunu dile getirmektedirler. Bu doğrultuda, somut ve somut olmayan miras unsurlarının daha geniş kitlelere ulaşması sağlanabilir.
- Bakırcılık, dokumacılık, süslemecilik, ipekçilik, hattatlık, kuyumculuk gibi çok çeşitli el sanatları Diyarbakır'da halen devam ettirilmektedir. Bu durum, özellikle turistik simge yaratma konusunda Diyarbakır'ın ciddi potansiyeli olduğunu göstermektedir. Turistik simgeler, turistin o destinasyona duyacağı aidiyeti artıracak ve tekrar ziyaret etme niyetine olumlu katkı sağlayacağından dolayı çeşitlendirilmeli ve kamu kurumlarınca da projeler üretilerek desteklenmelidir.
- Gastronomi turizmi ön plana çıkarılarak, Diyarbakır'ın mutfagını merak eden potansiyel turistlere ulaşılabilir. Bu doğrultuda gastronomi müzesi kurulabilir. Bu da hem kültürel

miras turizmi açısından hem de Diyarbakır'ın yerel mutfağının korunması açısından son derece önemlidir. Nitekim Ağcakaya ve Can (2019) yapmış oldukları çalışmada bunun önemine vurgu yapmaktadır.

Özetle, somut ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasında yerel halkın farkındalık düzeyi ve koruma bilinci son derece önemlidir. Bu da, yerel halkın söz konusu kültürel değerleri ne ölçüde deneyimlediği ile paralellik göstermektedir. Yukarıda yer alan önerilerin tamamı Diyarbakır'ın kültürel zenginliklerinin ön plana çıkarılabilmesi ve yerel halkın da bundan fayda sağlayabilmesiyle ilgilidir. Böylelikle, hem Diyarbakır'ın kültürel miras unsurlarının sürdürülebilirliği sağlanabilecek, hem de yerel halkın farkındalık düzeyi artarak koruma bilinci gelişebilecektir.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2001). 16. Yüzyılda Diyarbakır Şehrindeki Ekonomik Faaliyetler 1. *Bütün yönleriyle Diyarbakır Sempozyumu*, 27-28 Ekim 2000 Ankara Bildiriler. Ankara.
- Ağaoğlu, A. (2004). Sosyo-Kültürel Miras Turizmi ve Türkiye'den Örnekler. Erişildiği adres: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/33/825/10465.pdf>
- Ağcakaya, H. & Can, I.İ (2019). Somut Olmayan Kültürel Miras Kapsamında Mutfak Kültürünün Sürdürülebilirliği: Türkiye'deki Gastronomi Müzeleri Örneği. *Gastroia: Journal of Gastronomy and Travel Research*, 3(4), 788-804.
- Akbulut, İ. (1998). *Diyarbakır*, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Aksoy, A. (2012). *Kültürel Miras Yönetimi*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Anonim, (1991). *İl Büyük Türkiye Ansiklopedisi (C.1)*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Anonim, (2000). *Diyarbakır 2000 Kültür Kılavuzu*, Diyarbakır Valiliği Yayınevi.
- Anonim, (2005). *GAP Sanayi Raporu*, Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası, Diyarbakır.
- Arslan, R. (1999). Diyarbakır Kentinin Tarihi ve Bugünkü Konumu. Selahattin Özpalaşık (Ed.). *Diyarbakır Müze Şehir içinde*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bali, N.R. (1999). Diyarbakır Yahudileri, *Diyarbakır Müze Şehir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1996). *Diyarbakır Tarihi*, Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayını.
- Beysanoğlu, Ş. (1998). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, (C.1)* Ankara.
- Beysanoğlu, Ş. (1999). Süryaniler, *Diyarbakır Müze Şehir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (1999). Yezidilik ve Yezidiler, *Diyarbakır Müze Şehir*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Beysanoğlu, Ş. (2003). *Anıtları ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi, (C.3)* Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Yayını.
- Bostancı, E. (1965). Beldibi, Belbaşı Mezolitiği ve Diğer Mezolitik Buluntularla Olan Münasebetleri, *Ankara Üniversitesi DTCF Antropoloji Dergisi*, 3, 55-90.
- Bruinse, M. & Boeschoten H. (2003). *Evliya Çelebi Diyarbakır 'de* (Çev. Tansel Güney), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Carmines, E. G. & Zeller, R. A. (1979). *Reliability and validity assessment (Vol. 17)*. London: Sage Publications.
- Çambel H., Braidwood R. J., Özdoğan M. & Shirmer W. (1985). 1984 Yılı Çayönü Kazısı, 7. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çambel H., Braidwood R. J., Özdoğan M. & Shirmer W. (1986). 1985 Yılı Çayönü Kazısı, 8. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Çambel H., Braidwood R. J., Özdoğan M. & Shirmer W. (1987). 1986 Yılı Çayönü Kazısı, 9. Kazı Sonuçları Toplantısı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çambel H., Braidwood R. J., Özdoğan M. & Shirmer W. (1988). 1987 Yılı Çayönü Kazısı, 10. Kazı Sonuçları Toplantısı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çambel H., Braidwood R. J., Özdoğan M. & Shirmer W. (1989). 1988 Yılı Çayönü Kazıları, 11. Kazı Sonuçları Toplantısı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Çambel, H. & Braidwood, R. J. (1980). İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi 1963–72 Çalışmalarına Toplu Bakış, *Güneydoğu Anadolu Tarih Öncesi Araştırmaları*, İstanbul.
- Çambel, H., Braidwood R. J. & Özdoğan M. (1983). Çayönü Kazısı 1981 Yılı Çalışmaları, 4. Kazı Sonuçları Toplantısı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Dağıstan-Özdemir, M. Z. (2005). Türkiye’de Kültürel Mirasın Korunmasına Kısa Bir Bakış, *Planlama Dergisi*, 1, 20-25.
- Darkot, B. (1945). *Diyarbakir*, İslam Ansiklopedisi (C. 3), İstanbul.
- Diyarbakır Tarihi. (2015). [Tarihçe - Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi \(diyarbakir.bel.tr\)](http://diyarbakir.bel.tr)
- Diyarbakır Tarihi. (2021). <https://www.diski.gov.tr/icerik/detay.aspx?Id=1251> (Erişim Tarihi: 15.11.2021).
- Doğaner, S. (2003). Miras Turizminin Coğrafi Kaynakları ve Korunması *Coğrafi Çevre Koruma Turizm Sempozyumu* Bildiri Kitabı (s.1-14). İzmir.
- Genç, K. & Şengül, S. (2015). Kültürel Miras Turizmine Yönelik Yerel Halkın Görüşlerinin Ortaya Çıkarılması: Mudurnu Ölçeğinde Bir Araştırma, 16. *Ulusal Turizm Kongresi* (s. 218-237). Çanakkale.
- Girden, E. R. (1992). *Anova: Repeated measures*, London: Sage Publications.
- Göyünç, N. (1999). *Diyarbakir*, Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi (C. 9). İstanbul.
- Gunn, A.C. & Var, T. (2002). *Tourism Planning, Basics, Concepts, Cases* (4thed.). New York: Routledge Taylor and Francis Group.
- Gülcan, B. (2010). Türkiye’de Kültür Turizminin Ürün Yapısı ve Somut Kültür Varlıklarına Dayalı Ürün Farklılaşma İhtiyacı, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 99-120.
- ICOMOS. (2021). <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr> (Erişim tarihi: 28.10.2021).
- İzgöer, A. Z. (1999). *Diyarbakir Salnameleri (1869-1905)*, (C.1-5), İstanbul: Büyük Şehir Belediyesi Yayınları.
- Karaca-Yılmaz, Ş., Akkuş, G., Şahbudak, E. & Işkın, M. (2017). Kültürel Miras Farkındalığı: Cumhuriyet Üniversitesi Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama Çalışması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 9 (16), 86-100.
- Karadeniz, C. B., Sarı, S. & Kabacık, M. (2018). Üniversite Öğrencilerinin Ordu İlinin Doğal ve Kültürel Turistik Çekiciliklerine İlişkin Farkındalık ve Deneyimleri. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(19), 667-684.
- Karakoç, E. & Yıldırım, U. H. (2020). Erken Cumhuriyet Döneminde Taşınmaz Kültür Varlıklarına Yönelik İzlenen Politika (1923-1938). *Kültür Araştırmaları Dergisi*, (4), 122-143.
- Köroğlu, Ö., Yıldırım, H. U. & Avcıkurt, C. (2018). Kültürel Miras Kavramına İlişkin Algıların Metafor Analizi Yoluyla İncelenmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 98-113.

- Kubat, M. C. (2001). *Diyarbakır Tarihi Sur İçi Yerleşimi Dönüşüm/Değişim Sürecinde Koruma Olgusu*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Gebze
- Levent, Y. S. (2011), Kültür Mirasına İlişkin Koruma Politikaları ve Uygulamalarında Kamu Yararı İlkesi, *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11, 115-132.
- Meydan, U. S. & Baykan, E. (2007). Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 30-49.
- Nişancı, Z. N. (2012). Toplumsal Kültür-Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine yansımaları. *Journal of Life Sciences*, 1(1).
- Nuryanti, W. (1996). Heritage and Postmodern Tourism, *Annals of Tourism Research*, 23(2), 249-260.
- Orçanlı, K., Oktay, E. & Birgören, B. (2018). Kış Sporları Merkezlerine Farkındalık Algısının Oluşmasını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Erzurum İli Örneği, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(3), 1-19.
- Özlem, D. (2008). *Kültür Bilimleri ve Kültür Felsefesi*, İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Reha, A. (2013). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Yöntemler*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Roberts, P. & Priest, H. (2006). Reliability and validity in research. *Nursing standard*, 20(44), s.41-46.
- Sarı, İ. (1996), *Şehrimiz Diyarbakır*, İstanbul: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Sevim, A. (1969), Diyarbakır Bölgesinin Büyük Selçuklu Topraklarına Katılması, *Tarih Dergisi*, 23, 299-307.
- Silverman, H. & Ruggles, D. F. (2007). Cultural Heritage and Human Rights. H. Silverman & D.F. Ruggles (Eds.). *Cultural Heritage and Human Rights in. USA: Springer*.
- Subaşı, U. L. (1991). Deyimleşme ve Türkçede Deyimleşme Dereceleri. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 2, 29-39. Retrieved from <http://dad.boun.edu.tr/pub/issue/29237/313000>
- Şahbaz, R. P., & Kılıçlar, A. (2009). Filmlerin ve Televizyon Dizilerinin Destinasyon İmajına Etkileri. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 31-52.
- Şengül, S., Çakır, A. & Çakır, G. (2015). *Yöresel Mutfaklar*, Ankara: Ertem Basım Yayın San. Tic. Ltd. Şti.
- T.C. Diyarbakır Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2021). Müze Müdürlüğü. www.kulturvarliklari.gov.tr.
- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. (2007). *Experimental designs using Anova*. Belmont, CA: Thomson/Brooks/Cole.
- TDK. (2021). Kültür. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 25.10.2021).
- Timothy, D. J. (2021). *Cultural heritage and tourism* (2nd edition). Bristol: Channel View Publications.
- Tuncer, C. O. (2002). *Diyarbakır Kiliseleri*, Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Vatan, A. & Zengin, B. (2015). Söğüt İlçesi'nde Kültürel Miras ve Yerel Halkın Turizme Bakış Açısı, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 634-650.
- Yerel diplomasi. (2021). <http://www.yereldiplomasi.gov.tr/aglar/uluslararası-anitlar-ve-sitler-konseyi-international-council-on-monuments-and-sites/> (Erişim tarihi: 30.10.2021)
- Yılmaz, B. (2006). *Avrupa Birliği'ne üye bazı ülkelerdeki kültür varlıklarını koruma yaklaşımı, örgütlenme ve Türkiye* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Restorasyon Anabilim Dalı, Fen Bilimleri Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yılmaz, G. & Üçer, Z.A.G. (2004). Türkiye'de Kentsel Koruma Sürecinde Kurumsal Yapı ve Sivil Toplum Kuruluşları Üzerine Bir Değerlendirme, *Ege Mimarlık Dergisi*, 3 (51), 43-47.

- Yılmazçelik, İ. (1995), *XIX. Yüzyılın ilk Yarısında Diyarbakır (1790-1840)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (1999), Osmanlı Hakimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaletinin İktisadi ve Sosyal Durumu. Selahattin Özpallabıyıklar (Ed.). *Diyarbakır Müze Şehir içinde*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yılmazçelik, İ. (2000), Osmanlı Hakimiyeti Süresince Diyarbakır Eyaleti Valileri, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, X-1, 233- 287.
- Zaei, M. E. & Zaei, M. E. (2013). The Impacts of Tourism Industry on Host Community, *European Journal of Tourism Hospitality and Research*, 1(2), 12-21.

EXTENDED ABSTRACT

Throughout the historical process, many civilizations have lived in the world and have enriched the cultural heritage of the world by transferring many tangible and intangible cultural elements from the period they lived to the next generation. Therefore, it is extremely important for societies to have a high level of awareness on a global scale, to use this wealth by preserving it and to convey it to the next generations, as the heirs of a past full of cultural richness in many aspects such as natural, archaeological, artistic and social. The cultural riches that exist today can be considered as symbols that will cover not only the period to which they belong, but also the present and the future. In this context, the issue of how to protect these values and how to transfer them to future generations with their own identities is important. The values that make up the world heritage are supervised by the International Council of Monuments and Sites (ICOMOS), which was established in Warsaw in 1965 (ICOMOS, 2021). With its international headquarters in Paris and more than 7500 members from various fields, ICOMOS also partners with the International Blue Shield Committee (ICBS), which works to protect the world cultural heritage from natural disasters and wars (Local diplomacy, 2021). In Turkey, on the other hand, regulations regarding the protection of cultural heritage elements started after the proclamation of the Republic. The rapid changes and transformations in the socio-cultural and economic structure after the proclamation of the Republic brought the sensitivity about the protection of cultural heritage elements to the fore. However, in the first years of the Republic, consistent policies could not be followed in parallel with the importance given to cultural heritage elements (Karakoç and Utkuluer-Yıldırım, 2020). After the 1930s, various efforts were made to increase the awareness of the people on protection, and in 1973, the first protection law of the Republic, the Antiquities Law No. 1710, was enacted in 1973 (Dağıstan-Özdemir, 2005). In the following period, parallel to international developments, Turkey has started to take part in various international conventions such as the "Convention for the Protection of the European Architectural Heritage" (1985) and the European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage (1992) (Yılmaz, 2006). However, all international conventions, legal processes and laws enacted and all rules created are not sufficient to protect cultural heritage elements. Particularly, the involvement of the local people as a stakeholder in all these processes and the high level of awareness of the local people in the protection of cultural heritage elements are extremely important in terms of the applicability of the laws enacted and international agreements to which they are a party. As a matter of fact, the aim of this study is to determine the awareness levels of the local people of Diyarbakır regarding the cultural heritage elements. In this context, by giving place to the concepts related to cultural heritage, tangible and intangible cultural elements in Diyarbakır were determined and the relationship of the local people with the cultural heritage elements was tried to be evaluated.

Cultural heritage elements are important sources for both local people and tourism. The sustainability of cultural heritage elements is also directly proportional to the awareness level and conservation awareness of the local people and other tourism stakeholders. In this study, the research area for the awareness in question is the province of Diyarbakır and the local people of Diyarbakır. The reason for this is that Diyarbakır is an ancient city that has hosted many civilizations, has cultural heritage elements included in the world cultural heritage list and has an important tourism potential. The aim of the study is to determine the awareness level of the local people in the use of tangible and intangible cultural heritage elements in Diyarbakır for tourism purposes. In this respect, it is important in terms of contributing to both tourism stakeholders and tourism literature.

The population of the research consists of the local people living in the central districts of Diyarbakır. In this context, quantitative research technique was used. A total of 200 data, which were included in the analysis, were reached through the convenience sampling method and the face-to-face survey technique. The obtained data were analyzed with the SPSS program. Although the number of data remained low due to the pandemic, no statistical problems were encountered in the analysis. According to the results of the analysis, the demographic characteristics of the local people participating in the research, the historical and cultural structures of Diyarbakır with touristic importance, the frequency analysis and averages of the handicrafts, cuisine, and activities are included. tried to be detected. In the light of the data obtained and the analyzes carried out, it was concluded that the awareness level of the local people of Diyarbakır towards cultural heritage elements is low.